

Η Ουκρανία, ο Τράμπ και η πολυπολικότητα των διεθνών σχέσεων

Description

Ιωάννης Τιρκίδης*

“Υπάρχουν δεκαετίες όπου δεν συμβαίνει τίποτα- και υπάρχουν εβδομάδες όπου συμβαίνουν δεκαετίες”. Αυτή η ρήση που συχνά αποδίδεται στον Λένιν, μπορεί να αποτυπώσει τη στιγμή. Έχουν περάσει λίγο περισσότερο από τέσσερις εβδομάδες από την ορκωμοσία και ο πρόεδρος Τράμπ αναδιαμορφώνει την πολιτική των ΗΠΑ, εσωτερική και εξωτερική, με θεμελιώδη τρόπο. Ολόκληρο το ευρωπαϊκό σύστημα τίθεται πλέον υπό αμφισβήτηση. Το θεμέλιο της ασφάλειας που εγγυήθηκε την ειρήνη στη δυτική Ευρώπη για ογδόντα τόσα χρόνια μετά το τέλος του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου και κατέστησε δυνατή την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, μετασχηματίζεται ριζικά. Σε προηγούμενο πρόσφατο άρθρο μας, περιγράψαμε την εκλογή του Τράμπ ως μια αναπροσαρμοστική ιστορική στιγμή. Αυτές οι τελευταίες εβδομάδες απλώς ενισχύουν αυτή την άποψη. Ανεξάρτητα από το ποια είναι η γνώμη πολλών για τον Τράμπ, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι είναι τόσο ανατρεπτικός όσο και μετασχηματιστικός. Επέστρεψε στο αξίωμα με μια σαφή ατζέντα που είχε διατυπώσει εδώ και χρόνια, και την εκτελεί ακριβώς όπως την περιέγραψε. Το όραμά του για τον κόσμο και τον ρόλο της Αμερικής σε αυτόν διαφέρει ριζικά από εκείνο της κυβέρνησης Μπάιντεν και της σημερινής ηγεσίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η επανεκλογή του μπορεί να αποδειχθεί ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα στην πρόσφατη ιστορία. Συζητάμε για τον πόλεμο και την ειρήνη, σε έναν κόσμο Τράμπ, και για τα δύσκολα αδιέξοδα της Ευρώπης.

Το σοκ

Η συνομιλία του Τράμπ με τον Πούτιν στις 12 Φεβρουαρίου σηματοδότησε μια αποφασιστική αλλαγή. Την ίδια ημέρα, οι δηλώσεις του υπουργού Άμυνας Πιτ Χέγκσεθ στην Ομάδα Επαφής για την Άμυνα της Ουκρανίας στις Βρυξέλλες άλλαξαν ριζικά τις παραμέτρους τόσο της Ουκρανικής διένεξης όσο και της διατλαντικής σχέσης. Έξι ημέρες αργότερα, διαπραγματευτικές ομάδες της Ρωσίας και των Ηνωμένων Πολιτειών, με επικεφαλής τους αντίστοιχους υπουργούς Εξωτερικών, είχαν συνομιλίες στο Ριάντ της Σαουδικής Αραβίας. Ενδιάμεσα, ο αντιπρόεδρος Βανς έκανε διάλεξη στους Ευρωπαίους στη Διάσκεψη για την Ασφάλεια του Μονάχου για τη δημοκρατία και την ελευθερία του λόγου, προς μεγάλη τους παρενόχληση. Και ακόμη νωρίτερα, ο υπουργός Εξωτερικών Μάρκο Ρούμπιο τα έβαλε με τη φιλελεύθερη τάξη πραγμάτων, αναγνωρίζοντας ότι ο κόσμος είναι ντε φάκτο πολυπολικός.

Αλλά το πραγματικό σοκ προήλθε από τον υπουργό Άμυνας Πιτ Χέγκσεθ. Δεν θα υπάρξει ένταξη της Ουκρανίας στο NATO, και δεν θα υπάρξει επιστροφή στα σύνορα της Ουκρανίας όπως ίσχυαν πριν από το 2014, είπε. Επιπλέον, οι όποιες εγγυήσεις ασφαλείας προς την Ουκρανία ως μέρος μιας διευθέτησης δεν θα περιλαμβάνουν τις Ηνωμένες Πολιτείες, ούτε θα είναι μέρος μιας αποστολής του NATO και δεν θα καλύπτονται από το άρθρο 5. Και ξέρουμε ότι δεν μπορούν να υπάρξουν εγγυήσεις ασφαλείας από τους Ευρωπαίους, γιατί χωρίς τις Ηνωμένες Πολιτείες και το NATO, θα ήταν χωρίς νόημα.

Ο Χέγκσεθ κατέστησε σαφές ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες στρέφονται προς την Ασία και αποσπώνται από την Ευρώπη. “Αντιμετωπίζουμε έναν ισότιμο ανταγωνιστή στην κομμουνιστική Κίνα με την ικανότητα και την πρόθεση να απειλήσει την Πατρίδα μας και τα βασικά εθνικά μας συμφέροντα στον Ινδο-Ειρηνικό. Οι ΗΠΑ δίνουν προτεραιότητα στην αποτροπή του πολέμου με την Κίνα στον Ειρηνικό, αναγνωρίζοντας την πραγματικότητα της έλλειψης πόρων και κάνοντας τους συμβιβασμούς όσον αφορά τους πόρους για να διασφαλίσουν ότι η αποτροπή δεν θα αποτύχει”. Για την Ευρώπη, οι Ηνωμένες Πολιτείες “δεν θα ανεχθούν πλέον μια ανισόρροπη σχέση που ενθαρρύνει την εξάρτηση. Αντίθετα, η σχέση μας θα δώσει προτεραιότητα στην ενδυνάμωση της Ευρώπης να αναλάβει την ευθύνη για τη δική της ασφάλεια”. Είναι σαφές ότι τα αμερικανικά στρατεύματα στην Ευρώπη δεν θα είναι για πάντα. Αυτές οι δηλώσεις ήταν πραγματικά εκπληκτικές για τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, οι οποίες είχαν ευθυγραμμιστεί πλήρως με την κυβέρνηση Μπάιντεν τα προηγούμενα τέσσερα χρόνια.

Ένας τολμηρός πολυπολικός κόσμος

Στην αμερικανική εξωτερική πολιτική πραγματοποιείται μια αξιοσημείωτη αλλαγή. Ο υπουργός Εξωτερικών Μάρκο Ρούμπιο δήλωσε ξεκάθαρα σε πρόσφατη συνέντευξή του ότι η πολυπολικότητα στις διεθνείς υποθέσεις είναι ο κανόνας και όχι η εξαίρεση. Η μονοπολική στιγμή που ακολούθησε την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης ήταν μια ανωμαλία που δεν μπορούσε να διαρκέσει. Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Κίνα είναι πλέον ισότιμοι ανταγωνιστές. Αυτό σηματοδοτεί μια πλήρη ρήξη με τη ρητορική των χρόνων του Μπάιντεν που χαρακτήριζε τον ανταγωνισμό με την Κίνα ως ιδεολογική μάχη μεταξύ αυταρχισμού και δημοκρατίας.

Η πολυπολικότητα για τον Ρούμπιο σημαίνει ότι, “Οι Κινέζοι θα κάνουν αυτό που είναι προς το συμφέρον της Κίνας... και οι Ηνωμένες Πολιτείες πρέπει να κάνουν αυτό που είναι προς το συμφέρον των Ηνωμένων Πολιτειών”. Πρόκειται δηλαδή για το σλόγκαν του Τράμπ, “Η Αμερική Πρώτα”, χωρίς ιδεολογικούς ενδοιασμούς. Η Αμερική δεν θα υποστηρίζει πλέον αυτό που χαρακτηρίζαμε ως τη “φιλελεύθερη παγκόσμια τάξη πραγμάτων” υπό την ηγεσία της. Ωστόσο, μια εξωτερική πολιτική βασισμένη στα συμφέροντα, σε έναν πολυπολικό κόσμο, εν δυνάμει, δεν είναι λιγότερο ανατρεπτική από μια στρατηγική με ιδεολογικά κριτήρια. Όπως δήλωσε ο Ρούμπιο, “η Κίνα θέλει να γίνει η πιο ισχυρή χώρα στον κόσμο και θέλει να το κάνει εις βάρος μας, και αυτό δεν είναι προς το εθνικό μας συμφέρον και θα το αντιμετωπίσουμε”. Αυτός ο ριζικός αναπροσανατολισμός της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ υποδηλώνει ενδεχομένως αύξηση των περιφερειακών εντάσεων και δυνητική αναδιαμόρφωση των διεθνών συμμαχιών και των οικονομικών συνεργασιών.

Προσεγγίσεις προς τη Ρωσία

Ο πόλεμος στην Ουκρανία είναι ο δι’ αντιπροσώπων πόλεμος του NATO κατά της Ρωσίας, και μπορεί να έχει ήδη χαθεί ή θα χαθεί τη στιγμή που θα σταματήσει η υποστήριξη των Ηνωμένων Πολιτειών. Σύμφωνα με τον Τράμπ, αυτός ο πόλεμος δεν θα έπρεπε ποτέ να είχε συμβεί. Αλλά ακόμα και έτσι, ο Πούτιν δεν θα έχει κερδίσει άμεσα εντελώς, καθώς οι Ουκρανοί θα συνεχίσουν να αντιστέκονται και ο αναπροσανατολισμός της Ρωσίας προς ανατολάς επικεντρώνεται σε μια στενή αλλά ασύμμετρη σχέση με την Κίνα. Αυτό μπορεί να προκαλεί κάποια ανησυχία στο Κρεμλίνο. Μια προσδοκία όμως, ότι η Ρωσία θα μπορούσε να επιστρέψει πλήρως στον δυτικό προσανατολισμό της από πριν από τον πόλεμο θα ήταν μη ρεαλιστική. Αλλά και πάλι, μια συμφωνία με τις Ηνωμένες Πολιτείες κάποιας μορφής, και η εξομάλυνση των σχέσεων, μπορεί ακόμη να πραγματοποιηθεί, κάτι που μπορεί να επιδιώκει ο Τράμπ.

Είναι ίσως η ειρωνεία της ιστορίας και η απόδειξη της έπαρσης του πολέμου, ότι αυτό

που αποτελούσε βασική παράμετρο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής από το άνοιγμα του Νίξον προς στην Κίνα - η αποτροπή δηλαδή μιας συμμαχίας μεταξύ Ρωσίας και Κίνας - επιτεύχθηκε με τον πόλεμο στην Ουκρανία. Από τη σκοπιά του Τράμπ, αυτό ήταν ένα θεμελιώδες λάθος. Οι συνομιλίες στο Ριάντ έληξαν θετικά, υποδηλώνοντας ότι οι συζητήσεις αφορούσαν τόσο την εξομάλυνση των σχέσεων ΗΠΑ-Ρωσίας όσο και την Ουκρανία. Ο Τράμπ επιδιώκει μια ευρύτερη συμφωνία, είναι ανοιχτός στην επιστροφή της Ρωσίας στην Ομάδα των Οκτώ (G8), συζητεί για πυρηνικό αφοπλισμό, ακόμα και για περικοπές στρατιωτικών δαπανών μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών, Κίνας και Ρωσίας. Αυτό ευθυγραμμίζεται με τη λογική του πολυπολικού κόσμου, όπου η ασφάλεια απορρέει περισσότερο από την άμβλυνση του ανταγωνισμού μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, και τον αμοιβαίο αφοπλισμό παρά από τις εξοπλιστικές κούρσες.

Η αδυναμία της Ευρώπης

Την ίδια στιγμή η Ευρώπη αντιμετωπίζει σοβαρές προκλήσεις που απαιτούν αλλαγές στην πολιτική της και τη θεσμική της αρχιτεκτονική. Εξακολουθεί να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα εμπορικά της πλεονάσματα με τις ΗΠΑ, καθώς και από την αμερικανική τεχνολογία και τις εγγυήσεις ασφαλείας, τόσο έμμεσες όσο και άμεσες. Και παρά τη διαρκή ρητορική περί στρατηγικής αυτονομίας της Ευρώπης, οι πραγματικότητες επί του εδάφους δεν έχουν αλλάξει. Ακόμη και μετά την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία, οι ευρωπαϊκές αμυντικές δαπάνες δεν αυξήθηκαν σε κανένα αξιόλογο βαθμό.

Έτσι ο ρόλος του NATO και οι αμερικανικές εγγυήσεις στην ευρωπαϊκή ασφάλεια είναι ακόμα ζωτικής σημασίας. Ένα ολοκληρωμένο ευρωπαϊκό αμυντικό σύστημα καθίσταται αδιανόητο χωρίς τις Ηνωμένες Πολιτείες, και αυτό δημιουργεί αβεβαιότητα. Η ιδέα ενός κοινού αμυντικού προϋπολογισμού που θα υποκαθιστά τις εθνικές αμυντικές δαπάνες δεν είναι επί του παρόντος βιώσιμη. Η τραγική πραγματικότητα είναι ότι η Ευρώπη δεν είχε ποτέ συλλογική άμυνα εκτός του NATO. Εν τω μεταξύ, οι μεγαλύτερες χώρες όπως η Γαλλία, η Ιταλία και η Ισπανία αντιμετωπίζουν αυστηρούς δημοσιονομικούς περιορισμούς. Τα υψηλά επίπεδα χρέους τους, καθιστούν απίθανη την ουσιαστική αύξηση των αμυντικών τους δαπανών μέσω της φορολογίας ή της ανακατανομής του προϋπολογισμού. Η Ευρώπη ενδεχομένως να επιστρέφει σε ένα σύστημα που θα επικεντρώνεται περισσότερο στην εθνική παρά τη συλλογική ασφάλεια.

Συμπέρασμα

Η επανεκλογή του Τράμπ αντιπροσωπεύει ένα ιστορικά σημαντικό γεγονός που σηματοδοτεί ένα κομβικό σημείο στο διεθνές σύστημα. Αποσκοπεί ρητά να επανασχεδιάσει όχι μόνο την κυβέρνηση και τους θεσμούς των ΗΠΑ, αλλά και τις

παγκόσμιες σχέσεις της Αμερικής. Υπό αυτή την έννοια, ο Τράμπ είναι πραγματικά μετασχηματιστικός.

Η συλλογική ευρωπαϊκή άμυνα, όπως και η έννοια μιας ευρωπαϊκής κυριαρχίας, δεν υπάρχουν στην πραγματικότητα. Μας αρέσει να σκεφτόμαστε το ευρωπαϊκό εγχείρημα ως ένα εγχείρημα ευημερίας και ειρήνης. Αλλά δεν είναι η κοινή ευημερία που έφερε την ειρήνη στην Ευρώπη. Είναι το NATO που έφερε την ειρήνη στην Ευρώπη και στήριξε την οικοδόμηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το NATO ιδρύθηκε το 1949 και προηγήθηκε τόσο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα το 1951 όσο και της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας το 1957. Χωρίς μια δομή ασφάλειας η Ευρωπαϊκή Ένωση θα αντιμετώπιζε σοβαρές προκλήσεις και υπαρξιακές απειλές. Στο πλαίσιο αυτό, η σχέση ΗΠΑ-Ευρώπης θα δοκιμαστεί και θα αναδιαμορφωθεί.

**Ο Ιωάννης Τιρκίδης είναι Διευθυντής Οικονομικών Ερευνών στην Τράπεζα Κύπρου και Πρόεδρος της Εταιρείας Κυπριακών Οικονομικών Μελετών (Cyprus Economic Society). Οι απόψεις που εκφράζονται είναι προσωπικές.*